

осмислення; виділення потрібних та відмінних властивостей; труднощі пошуку предметів за спільною ознакою; недорозвиток уявлень про величину, колір та форму предмета [3].

Часто проблеми у сенсорному розвитку першими помічають уважні батьки, які звертаються за допомогою відповідних спеціалістів. Якщо у дитини виникають труднощі під час опису предмету, потрібно вчасно надати підказку та допомогу у вигляді навідних запитань та власного прикладу. Водночас, навчання та корекційна робота мають проводитися у комплексі під керівництвом усіх дорослих, які перебувають у контакті з дитиною (батьки, вчитель, вихователь, корекційний педагог). За умови вчасно наданої допомоги, можна уникнути викривлення сенсорного розвитку.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, вже в дошкільному віці діти зустрічаються з різноманітністю форм, кольорів та інших властивостей предметів, зокрема іграшок і предметів домашнього вжитку. Знайомляться вони і з творами мистецтва – живописом, музикою, скульптурою. І, звичайно, кожна дитина, навіть без спеціального тренування сенсорних здібностей, так чи інакше сприймає усе це. Проте, коли таке засвоєння відбувається стихійно, воно часто виявляється поверховим, неповноцінним. Тому краще, щоб процес розвитку сенсорних здібностей здійснювався цілеспрямовано. Водночас, діти з порушеннями психофізичного розвитку мають труднощі розвитку сенсорних відчуттів, у різних проявах. Для цілеспрямованої та повноцінної корекції потрібно досконало вивчити стан сенсорних відчуттів кожної дитини індивідуально та розробити індивідуальний план корекції. Важливо враховувати комплексну роботу усіх спеціалістів для досягнення бажаної мети. Перспективною подальших досліджень ми вбачаємо у подальшій розробці методики діагностування сенсорної сфери за різними напрямками, з врахуванням порушень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Виховання сенсорної культури дитини від народження до 6 років: [Книга для вихователя дитячого садка] / за редакцією Л. А. Венгера. – М. : Просвещение, 1988. – 215 с.

2. Колупаєва А. А. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка. Путівник для педагогів: [Навч.-метод. посібник.] / А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко. – К. : «АТОПОЛ», 2010. – 96 с.
3. Миронова С. П. Основи корекційної педагогіки. / С. П. Миронова, О. В. Гаврилова, М. П. Матвеева; за заг. ред. С. П. Миронової. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – 264 с.
4. Черкасова Е. М. Виховання мовного слуху у дітей із загальним недорозвиненням мовлення / Е. М. Черкасова [Текст] // Дошкільне виховання. 2006, – № 11. – С. 22-26.

УДК 376-056.264-053.2:796.012.1

Т. Г. Харченко

кандидат психологічних наук,
ст. викладач кафедри логопедії,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

Н. М. Смаль

магістрант спеціальності
Спеціальна освіта
(Логопедія. Спеціальна психологія),
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ВАЖЛИВІСТЬ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ РУК У ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

В статті розглядаються теоретичні аспекти розвитку дрібної моторики рук у дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

В статье рассматриваются теоретические аспекты развития мелкой моторики рук у детей с общим недоразвитием речи.

The article deals with the theoretical aspects of development of hand motor skills to children with the general underdevelopment of speech.

Ключові слова: загальне недорозвинення мовлення, дрібна моторика рук, дитячий вік.

Ключевые слова: общее недоразвитие речи, мелкая моторика рук, детский возраст.

Key words: general underdevelopment of speech, hand motor skills, childhood.

Постановка проблеми. На особливу роль дрібної і загальної моторики в мовленнєвому та інтелектуальному розвитку дітей вказував відомий вчений В. О. Сухомлинський [9]. Він наголошував,

що витокі здібностей і обдарувань дітей знаходяться на кінчиках їхніх пальців; від пальців, образно кажучи, ідуть найтонші струмочки, які живлять джерело творчої думки; що більше майстерності в дитячій руці, то дитина розумніша. Знані вчені галузі спеціальної освіти Л. З. Арутюнян, М. М. Кольцова, І. Ю. Левченко, В. І. Лубовський, О. М. Мастюкова, М. С. Певзнер звертають увагу на необхідність і педагогічну доцільність роботи з розвитку дрібної моторики в дітей у комплексі корекційно-розвивальних заходів. З тренуванням тонких рухів пальців рук мовлення не тільки розвивається більш інтенсивно, але і формується більш досконало. Таким чином, розвиток рухового апарату, зокрема, дрібної моторики пальців рук, є чинником, що стимулює розвиток мовлення.

В цьому контексті перед спеціалістами в галузі спеціальної освіти, як теоретиками, так і практиками постає проблема розробки та дослідження методів, технологій з розвитку дрібної моторики рук осіб дитячого віку, які мають мовленнєві порушення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання про взаємозв'язок розвитку мовлення і дрібної моторики рук були представлені у теорії та практиці логопедії, спеціальної педагогіки, нейрофізіології, психології, що знайшли своє відображення у роботах відомих корекціоністів: Л. С. Виготського, В. І. Лубовського, Р. Є. Левіної, Є. Ф. Соботович та сучасних українських науковців: Ю. В. Рібцун, В. М. Синьова, В. В. Тищенко, М. К. Шеремет, які довели, що у дітей із загальним недорозвиненням мовлення на становлення мовленнєвої функції в значному ступені впливає розвиток дрібної моторики рук. Дослідження О. М. Мастюкової вияви зв'язок між кореляційною залежністю і динамікою розвитку мовлення та моторикою рук у дітей із порушеннями мовлення на всіх вікових етапах онтогенезу. Психофізіологи Н. А. Бернштейн, В. М. Бехтерев, досліджуючи взаємовпливи рухового аналізатора і словесної системи вказали на їх практичне та теоретичне значення.

Мета статті – висвітлення теоретичних засад важливості розвитку дріб-

ної моторики рук у дітей із загальним недорозвиненням мовлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на важливість вивчення та вдосконалення рухової активності у дітей із порушеним розвитком Л. С. Виготський наголошував, що, будучи відносно самостійною, незалежною від вищих інтелектуальних функцій та такою, що легко виправляється, моторна сфера дає багато можливостей для компенсації інтелектуального дефекту [2]. Вчений вказував на зв'язок пізнавальної діяльності й мовлення із розвитком дрібної моторики у дітей із порушеннями мовлення. Відзначав, що початком розвитку мислення є рука, тому особливі діти потребують особливого підходу до розвитку дрібної моторики рук, оскільки їм властиві специфічні порушення тонких диференційованих рухів, координації. Тож, розвиток рухового апарату, зокрема дрібної моторики пальців рук, є фактором, що стимулює розвиток і мислення, і мовлення.

Класифікацію проявів загального недорозвинення мовлення (ЗНМ) розробила відомий психолог, педагог, основоположник логопедії як самостійної науки, Роза Євгенівна Левіна [6]. Науковець характеризувала загальне недорозвинення мовлення: від повної відсутності мовних засобів спілкування до розгорнутих форм зв'язного мовлення з елементами фонетико-фонематичного та лексико-граматичного недорозвинення, запропонувавши три рівні даного недорозвинення.

Українські вчені Ю. В. Рібцун і В. В. Тищенко описують IV рівень ЗНМ [10]. Вони зазначають, що усне мовлення дитини з IV рівнем ЗНМ у цілому максимально наближене до норми, спостерігаються лише поодинокі помилки. Також доводять ефективність формування мовлення у цих дітей саме активним розвитком дрібної моторики рук.

Як відзначає професор М. К. Шеремет, поряд із загальною ослабленістю, діти із ЗНМ, у тому чи іншому ступені, демонструють збіднення, спотворення і порушення сенсомоторного розвитку як окремих систем (ноги, руки, очей, орального апарату), так і їх взаємодії [7]. Цим дітям властиве

відставання у розвитку всіх видів моторики - загальної, м'якої, дрібної та артикуляційної: порушення у розвитку основних рухів і їх фізичних якостей, недостатня статична і динамічна координація загальних та дрібних рухів, зниження швидкості та спритності під час виконання вправ. У них порушеним є конструктивний праксис, що переважно пов'язано з недорозвиненням дрібної моторики пальців рук, вони відчують труднощі під час маніпуляції дрібними предметами.

Як показали дослідження Т. Б. Філічевої та Г. В. Чіркиної, впродовж останнього часу у дітей все частіше виявляють відставання в розвитку моторної функції дрібних м'язів пальців рук, особливо це стосується дітей із загальним недорозвиненням мовлення [11]. На думку цих вчених в роботі з такими дітьми велику увагу необхідно приділяти саме розвитку дрібної моторики рук, адже рухи рук тісно пов'язані з мовленням і вони є одним із факторів його формування. Завдяки розвитку дрібної моторики рук у дітей із ЗНМ покращуються не тільки рухові можливості, а й розвиток психічних і мовленнєвих навичок. А також формування рухів руки тісно пов'язано з розвитком рухового аналізатора і зорового сприймання, різних видів чутливості, просторового орієнтування, координації рухів.

Більшість вчених стверджують, що формування та розвиток дрібної моторики рук знаходиться у тісному зв'язку з розвитком лівих скроневих і лівої лобової ділянок головного мозку, які в свою чергу, відповідають за формування багатьох психічних функцій [2, 4, 6, 11]. Їх дослідження підтвердили зв'язок інтелектуального розвитку з розвитком моторики рук. Із вправності дитячої руки науковці роблять висновок про особливості розвитку центральної нервової системи, її мозку.

У своїй науковій статті Л. Л. Биковець звертає увагу на те що сензитивним періодом розвитку кори головного мозку є вік від 2 до 10 років [1]. В цей період темпи моторного навантаження в мовленнєвій діяльності мають бути адекватними. Особливо науковець наголошує на тому, що рівень розвитку мовлення дітей прямо залежить від

сформованості тонких рухів пальців рук. Спочатку розвиваються дрібні рухи пальців рук, потім з'являється артикуляція складів.

Дослідження вчених, показують, що у структурі розвитку дітей із ЗНМ важливого значення має оцінка рухових порушень, тому що головне у розвитку вищої нервової діяльності та психічних функцій людини в цілому належить руховому аналізатору [4, 6, 7, 10, 11]. Зокрема, науковцем М. М. Кольцовою було встановлено зв'язок між пальцями рук і корою великих півкуль головного мозку [4]. За висновками вченої розвиток рухів пальців рук передують появі артикуляції складів, таким чином мовлення перебуває в прямій залежності від розвитку дрібної моторики рук. Стимулювання мовленнєвих ділянок в корі головного мозку відбувається під впливом кінестетичних імпульсів від рук, а точніше, від пальців. Автор підкреслює, що вплив імпульсації з м'язів руки найбільш помітний в дитячому віці, коли йде формування мовленнєвої моторної області. Якщо робити вправи систематично, то рухи пальців роблять стимулюючий вплив на розвиток мовлення а це і є потужний засіб підвищення працездатності кори головного мозку.

Дослідниця пропонує скористатися методикою розвитку дрібної моторики у дітей 3 – 6 років В. Л. Кисельової [3]. Ця система вправ поділена на блоки, тільки після оволодіння одним блоком можна переходити до наступного. Рання стимуляція моторного розвитку й корекція рухових порушень дають змогу запобігти загальному недорозвиненню мовлення в дітей з раннім незначним органічним ураженням центральної нервової системи.

Науковець А. С. Машталер велику роль надає вправам, формам і методам розвитку дрібної моторики у дітей із ЗНМ [8]. Першочергову роль він відводить пальчиковим іграм наголошуючи, що коли дитина займається пальчиковою гімнастикою, відбуваються певні зрушення в її психофізичному розвитку. А саме це:

- ✓ виконання вправ і ритмічних рухів пальцями індуктивно призводить до зрушень в мовленнєвих центрах го-

- ловного мозку та різкого посилення узгодженої діяльності мовленнєвих зон, що, в результаті стимулює розвиток мовлення;
- ✓ ігри з пальчиками створюють сприятливий емоційний фон, розвивають уміння наслідувати дорослого, вчать вслухатися і розуміти зміст мовлення, підвищують мовленнєву активність дитини;
 - ✓ дитина вчиться концентрувати свою увагу і правильно її розподіляти;
 - ✓ якщо дитина буде виконувати вправи, супроводжуючи їх короткими віршованими рядками, то її мовлення стане більш чітким, ритмічним, яскравим, посилиться контроль за виконуваними рухами;
 - ✓ розвивається пам'ять дитини, бо вона вчиться запам'ятовувати певні положення рук і послідовність рухів;
 - ✓ розвивається уява і фантазія, оволодівши всіма вправами дошкільник зможе невербально розповісти цілі історії;
 - ✓ у результаті освоєння всіх вправ кисті рук і пальці отримують силу, хорошу рухливість і гнучкість, а це надалі полегшить оволодіння навичкою письма.

Також дослідник особливу роль у розвитку дрібної моторики у дітей із загальним недорозвиненням мовлення відводить іграм з піском. Наголошує, що вони розвивають творчий потенціал, просторове сприйняття, образно-логічне мислення, дрібну моторику.

Вченими М. Б. Городиською і Л. П. Лепехою описано безліч нарізноманітніших видів технік з розвитку дрібної моторики рук: плетиво кісок, вишивання шнурком, зав'язування бантиків, різні види шнурівки, застібання й розстібання гудзиків, блискавок, кнопок, в'язання на спицях, вишивання шнурком по контуру предмета, викладання дрібними предметами (квасолею, горохом, насінням, дрібними гудзиками, скріпками, викладання сірниками, паличками [5]. Дослідники також відносять сюди й роботу з ножицями: розрізування аркуша паперу на частини за зразком, за інструкцією, вирізування знайомих геометричних фігур і нескладних предметів по контуру й без нього. Ці вправи роблять дитячі пальчики спритними й

умілими.

Мовленнєву залежність від розвитку дрібної моторики рук у дітей із ЗНМ обґрунтовує також В.В.Цвинтарний [12]. Він виводить пряму залежність зрілості мовлення дитини від ступеня рухливості пальців рук: якщо розвиток руху пальців відстає, то затримується мовленнєвий розвиток. Тому рекомендує стимулювати мовленнєвий розвиток дітей, шляхом тренування рухів пальців рук.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, здійснивши теоретичний огляд наукових праць, присвячених дослідженню важливості розвитку дрібної моторики рук дітей із порушеннями мовлення, можна констатувати, що розвиток дрібної моторики рук дуже тісно пов'язаний із розвитком мовлення у дітей означеної категорії. В корекційній роботі з такими дітьми застосовуються різноманітні методи та засоби, достатньо поширеними і найбільш дієвими є вправи та ігри, що спрямовані саме на розвиток дрібної моторики рук. Адже кисть руки дитини розглядається стоґодні теоретиками і практиками як орган, що активізує й стимулює діяльність кори головного мозку, підвищує працездатність усіх її відділів, позитивно впливає на формування в дітей з мовленнєвими порушеннями вищих пізнавальних функцій, особливо мислення й мовлення. В подальшому ми ставимо завдання на практиці дослідити рівень розвитку дрібної моторики рук дошкільників із ЗНМ третього рівня та розробити корекційну програму з подолання відставання у формуванні точних рухів рук осіб означеної категорії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биковець Л. Л. Вплив рухів пальців рук на розумовий та мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку / Л. Л. Биковець // Таврійський вісник освіти. – 2012. – №2. – С. 124 – 131.
2. Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский. – Изд. 5, испр. – М. : Лабиринт, 1999. – 352 с.
3. Киселева В. Развитие тонкой моторики / В. Киселева // Дошкольное воспитание. – 2006. – №1. – С. 24–29.
4. Кольцова М. М. Двигательная активность и развитие функций мозга ребенка / М. М. Кольцова. – М. : Педагогика, 1973. – 142 с.

5. Лепеха Л. П. Логопедичні ігри в корекційній роботі з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення / Л. П. Лепеха, М. Б. Городиська. – Львів-Дрогобич: Посвіт, 2014. – 76 с.
6. Левина Р. Е. Нарушение речи и письма у детей [Текст]: избр. тр. / Ред.-сост. Г. В. Чиркина, П. Б. Шошин. – М. : Аркти, 2005. – 221 с.
7. Логопедія. Підручник. Третє видання, перероблене та доповнене. / [М. К. Шеремет, В. В. Тарасун, С. Ю. Конопляста та ін.]; за ред. М. К. Шеремет. – К. : Слово, 2014. – 672 с.
8. Машталер А. С. Розвиток дрібної моторики у дітей із загальним недорозвиненням мовлення / А. С. Машталер // Таврійський вісник освіти. – 2015. – № 4 – С.242 – 247.
9. Сухомлинський В. О. Квітка сонця / В. О. Сухомлинський. – Х. : Школа, 2015. – 240 с.
10. Тищенко В. Як навчити дитину правильно розмовляти від народження до п'яти років: Поради батькам / В. Тищенко, Ю. Рібцун – К. : Літера ЛТД, 2008. – 128 с.
11. Филочева Т. Б. Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста. / Т. Б. Филочева, Г. В. Чиркина – М. : Айрис-пресс, 2008. – 224 с.
12. Цвынтарный В. В. Играем пальчиками и развиваем речь / В. В. Цвынтарный. – Санкт-Петербург: Лань, 1996 – 31 с.